

Stavbni spisi¹ okrajnih uradov v Zgodovinskem arhivu v Celju

Vida Berkopec

Uvodna predstavitev fondov okrajnih uradov

Arhivsko gradivo okrajnih uradov, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Celju, obsega, glede na provenienco, devet fondov. Vsi, razen enega, predstavljajo del restitucijskega arhivskega gradiva, ki ga je Avstrija vrnila na osnovi Arhivskega sporazuma iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958.²

Po dogovoru med slovenskimi arhivi smo jeseni leta 1983 prevzeli, poleg ostalega, tudi arhivsko gradivo Okrajnega gradbenega urada Celje in okrajnih uradov Celje, Gornji Grad, Jelšovec, Konjice, Laško, Rogatec in Vrnsko.

Gradivo Okrajnega urada Kozje pa je bilo formirano v samostojen fond z izločitvijo iz fonda Sreškega načelstva Brežice, ki nam ga je leta 1976 izročil Posavski muzej Brežice.

Gradivo okrajnih uradov sega v petdeseta in šestdeseta leta preteklega stoletja, v čas poslovanja okrajnih uradov kot najnižje stopnje cesarske oblasti. Skupno obsega 4,2 tm in štiri knjige.³ Varnostno je posneto na mikrofilm, nekaj načrtov pa je restavriranih in konserviranih.

Podrobna predstavitev fondov okrajnih uradov, njihovih pristojnosti⁴ in vsebinski prikaz gradiva bo predmet inventarja, ki bo kot publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju izšel prihodnje leto v zbirki Inventarji.

Ureditev stavbnih spisov

Ureditev stavbnih spisov opredeljuje sistem prvotne ureditve, ki so jo gradivu dali ustvarjalci, sistem ureditve ob prevzemu in sistem ter kriterije ureditve gradiva v arhivu.

Prvotna ureditev stavbnih spisov okrajnih uradov kakor tudi ostalega gradiva temelji na sodobnih predpisih o registraturnem poslovanju. Te je z uredbo notranjega in pravosodnega ministra z dne 17. marca 1855 določala Uradna instrukcija za mešane in politične urade ter urade župnijskih sodnikov.⁵

V okviru registraturnega načrta, ki ga je predpisoval 166. člen te instrukcije, so stavbni spisi uvrščeni v »registraturni predelek« s črkovno oznako H, »Ceste in druge stavbne reči«. Vendar je ta razvrstitev dokaj ohlapna, saj dopušča uvrščanje stavbnih spisov tudi v skupine D, E, F in G (to je cerkev in šolstvo, zdravstvo, kmetijstvo, trgovina in obrt), na katere se smiselno vežejo. Uradu pa je dopuščeno, da po potrebi tudi dopolnjuje registraturni načrt. Ta dopustna izbira je razvidna iz raznovrstnosti pisarniških oznak, ki so jih dali stavbnim spisom ustvarjalci. Spisi iz prvih let delovanja uradov pa so imeli še stare oznake.

Drugi osnovni element prvotne ureditve so delovne številke ali po takratni terminologiji opravilne številke političnega opravilnega zapisnika.

Oba elementa prvotne ureditve pogojujeta združevanje stavbnih spisov in spisov naploh v zadeve, ki obsegajo vse spise in načrte določenega gradbenega objekta.

Po obstoječi ureditvi, torej tisti, ki jo je imelo restitucijsko gradivo ob prevzemu, so bili spisi združeni v zadeve, ne pa tudi odloženi po registraturnem načrtu ali opravljenih številkah. Ohranjeni stavbni spisi, tako spisovno gradivo kot načrti, pa so folirani, lahko tudi v več serijah v okviru enega fonda.

Rekonstrukcija prvotne ureditve v celoti bi bila časovno neracionalna, zamegljena pa bi bila tudi vsebinska preglednost ohranjene gradiva, ki ne predstavlja celote. Spisovne evidence ustvarjalcev niso ohranjene, razen fragmentarno pri Okrajnem uradu Celje za leta od 1854 do 1856.

V prvi fazi arhivistične obdelave je bilo gradivo popisano v okviru dane foliacije. Osnovni element popisa je arhivska enota, ki je identična obliki, ki jo je gradivu, to je zadevi, dal ustvarjalec.

Le v inventarju, tehnično pa po foliaciji, so arhivske enote vsebinsko razvrščene v skupine arhivskih enot in v okviru le-teh kronološko. Skupine arhivskih enot so formirane glede na ohranjenost gradiva in na osnovi predpisanih kompetenc ustvarjalca.

Stavbni spisi so uvrščeni v skupino arhivskih enot Gradnje. Ta skupina je zastopana v gradivu vseh okrajnih uradov, v ohranjenem gradivu okrajnih uradov Celje in Konjice pa edina. Po načelu preglednosti in vsebine je skupina Gradnje razčlenjena v podskupine: ceste in mostovi, železniške proge, vodne naprave; javni, cerkveni, šolski, gospodarski, stanovanjski objekti. Glede na zgoraj povedano zajema popis arhivske enote stavbnih spisov vse predpisane popisane podatke.⁶

Stavbni spisi glede na vrsto objektov

Raznolikost stavbnih spisov in njihovih prilog je najprej predstavljena kot zvrst, nato pa še z nekaj poudarki na specifičnosti.

Stavbni spisi kot zvrst arhivskega gradiva⁷ vsebujejo spise in risbe. Gradivo sestavljajo raznovrstni spisi in priloge, ki imajo v mnogih primerih predpisano obliko; večinoma so čistopisi, včasih pa tudi koncepti.

Spisi, katerih predmet je gradnja ali adaptacija javnih objektov, vsebujejo obsežne, uradno predpisane⁸ priloge.

Take priloge so izvedbeni operati, ki vključujejo analizo cen, proračune stroškov, potrditev cen, poprejšnje meritve. Vsebujejo tudi specifikacijo o vrsti del (npr. strokovnih kot so zidarska, tesarska, kamnoseška, steklarska ... in pomožnih del ter vo-

ženj) z navedbo cen storitev; podatke o vrsti in količini porabljenega materiala in na koncu rekapitulacije.

Zapisniki so bili sestavljeni ob predpisanih komisjskih pregledih zaradi pritožb, ob raznovrstnih licitacijah; tu so še zapisniki o izvedbi gradbenih del in zapisniki o prevzemih objektov.

Dopisovanja z nadrejenimi organi vsebujejo navodila le-teh, rešitve pritožb ter potrditve. Deloma je oblika teh dopisovanj predpisana.⁹ Stavbne spise sestavlja še cela vrsta prilog kot so prejemnice, pobotnice, prošnje za gradbeno dovoljenje, dostavne pole, zabeleške.

Risbe, ki se v stavbnih spisih nahajajo kot priloga, so tehnični načrti z različnimi elementi in stopnjami tehničnih podatkov, prilagojenih zahtevnosti in vrsti objektov.

Poleg gradbenega objekta v ortogonalni projekciji jih včasih dopolnjujejo situacijske skice, skice notranje razporeditve prostorov in naprav. Risani so na papir, samo v nekaj primerih na povoščeno platno. Duplikati so prisotni samo izjemoma. Redko se je avtor podpisoval, vedno pa je prisotna signatura organa, ki je načrt potrdil in predpisani koleki.

Spisi, katerih predmet je gradnja cest, mostov, vodnih naprav (kanali, zaščitni zidovi, jezovi) često tvorijo zaradi povezanosti pri izvedbi in financiranju eno zadevo z obsežnimi prilogami. Načrti prikazujejo raznovrstne tehnične podatke, kot so merila; skice situacije, vodnih padcev, pretoka, preseka; izračune vzdolžnega profila, prostornine.

Podobni tehnični podatki so razvidni tudi iz načrtov mlinov in žag. Po ohranjenosti teh spisov lahko sklepamo na pogostost takih gradenj, posebno na področju Okrajnega urada Gornji Grad. Tu so specifični spisi dopisovanja z višjimi oblastmi, ki so bile pristojne za potrjevanje teh objektov.

Vloge za komisjske ogledе pri gradnji mlinov in žag, zabeleške o mnenjih komisij in pritožbe so edina vsebina stavbnih spisov Okrajnega gradbenega urada Celje. Ti spisi ne vsebujejo načrtov.

Le v ohranjenem gradivu Okrajnega urada Laško so spisi o gradnji železnice. Obsegajo večinoma dopise z višjimi oblastmi, kot je Centralna direkcija za gradnjo železnice na Dunaju; ne vsebujejo pa načrtov.

Zelo obsežne načrte pa najdemo v spisih za gradnjo industrijskega tira iz rudnika Brezno na železniško postajo v Rimske Toplice. To so situacijski načrti, načrti celotne dolžine industrijskega tira, prerez slojev, načrt železniškega mostu, situacijski načrt z merilom za železniško razmerje, merilo za vzdolžni profil, izračuni ter imena lastnikov parcel ob progi.

Spisi za gradnjo gospodarskih objektov vsebujejo poleg splošnih prilog še specifične tehnične načrte, npr. načrte za zgradbo za parni kotel in rafinerijo Oljarne v Zidanem mostu v gradivu Okrajnega urada Laško.

Manjši del gradiva predstavljajo stavbni spisi za adaptacije cerkva in cerkvenih zvonikov, za popravila in novogradnje mrtvašnic, župnišč in gospo-

darskih poslopj ob njih. Spisi za gradnjo ali popravila šol obsegajo, poleg običajnih prilog, tudi sezname šoloobveznih otrok.

V gradivu stavbnih spisov so najobsežnejše predstavljene stanovanjske gradnje, bodisi novogradnje ali adaptacije, prizidki, in gospodarska poslopja. Namen gradbenih posegov je bil v mnogih primerih povezan z gospodarsko dejavnostjo lastnika, saj so imele hiše često stanovanjsko in poslovno funkcijo. Predmet mnogih gradbenih posegov so tudi gospodarska poslopja, ki jih je narekoval takratni način življenja. V fondu Okrajnega urada Celje so to gradnje v mestnem jedru in predmestjih, specifične pa so prijave in pritožbe o izpolnjevanju protipožarnih in higijenskih predpisov.

Sklep

Nanizane splošne značilnosti in posebnosti »stavbnih reči« v ohranjenem gradivu okrajnih uradov nam vsaj nekoliko odgrinjajo gradbeno dejavnost časa, načrti pa nas prevzamejo s svojo izraznostjo.

Opombe

1. Današnji termin za obravnavano gradivo »gradbeni spisi« je nadomeščen s »stavbni spisi« zato, da se približamo izrazoslovju časa nastanka gradiva. — 2. Bogo Grafenauer, Kaj pomenijo ugovori zoper že tako počasno uresničevanje arhivskega sporazuma med Jugoslavijo in Avstrijo, ki so se pojavili v avstrijskem tisku in parlamentu letos poleti; Ali se pripravlja z avstrijske strani že tretjič blokiranje izvedbe tega sporazuma, Arhivi, Ljubljana 1981, Letnik IV, št. 1-2, str. 101-106. — 3. Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Ljubljana 1985, str. 24-25. — 4. Ukaz notranjega, pravosodnega in finančnega ministra z dne 19.1.1853 o organizaciji in pristojnostih okrajnih gospod., Deželní vladní list za Vojvodino Štajersko, II/1853. — 5. Landes-regierungsblatt für das Herzogthum Steiermark, XI/1855. — 6. Pravilnik o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva, Ur.l. SRS, št. 11/88. — 7. Jože Zontar, Arhivistka, Ljubljana 1984, str. 32. — 8. Bau-Ordnung für das Herzogtum Steiermark, Graz 1905. — 9. Glej opombo 4.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Bauschriften der Bezirksämter im Historischen Archiv in Celje

Vida Berkopec

Die Bestände der Bezirksämter stellen einen Teil der Restitutionsarchivgutes dar, das Österreich aufgrund der Archivverständigung aus dem Jahre 1923 und des Protokolls aus dem Jahre 1958 zurückgegeben hat.

Es wird das System der primären Ordnung der Bauschriften dargestellt, also diejenige von den Schriftgutschaffern, weiter das Ordnungssystem bei der Übernahme und das Ordnungssystem im Archiv.

Die Bauschriften, als Archivgutgattung, enthalten Schriften und Zeichnungen. Die Schriften haben die vorgeschriebene Form in vielen Beispielen, inhaltlich sind sie aber an die Bauweise gebunden. Die Zeichnungen, als Beilagen, sind technische Entwürfe mit verschiedenen Elementen und Stufen von technischen Daten, die den Objektansprüchen und-gattung angepaßt sind.